

Kelam İliminde Metodoloji Problemi Tartışmalı İlmî Toplantı

[ISAV](#) tarafından İslami İlimlerde Metodoloji Problemi (Tartışmalı İlmî İhtisas Toplantısı Dizisi) **Kelam İliminde Metodoloji Problemi** isimli toplantı 27-28 Eylül 2003 Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi'nde gerçekleştirdi. İki gün boyunca ilim adamları kelam ilminde yöntem konusunu çeşitli boyutlarıyla tartıştılar. Öyle ki canlı ve dinamik geçen oturumların belirlenen vakitle sınırlanmayıp istirahat vakitlerinde de devam ettiği gözlemlendi. Tartışmalardan kısa özetleri aşağıda bulabilirsiniz.

27

Eylül

2003

Cumartesi

Açılış konuşmaları ardından Dr. Ramazan Yıldırım ve Dr. Hülya Alper toplantının raporörü olarak seçildi, Prof. Dr. Bekir Topaloğlu oturumu başlatarak oturumun usulü hakkına bilgi verdi, Prof. Dr. M. Saim Yeprem ise bu toplantılarda zaman sınırlaması yapılmaması gerektiğine, serbest tartışma ortamının olmamasının toplantının mahiyetine aykırı olduğuna dikkat çekerek toplantıların bir beyin fırtınasına dönüşmesinin gereğine vurgu yaptı.

I. Oturumda Doç Dr. İlyas Çelebi “Klasik Kelam Metodunun Ortaya Çıkışı, Gelişim Süreci ve Günümüzde Yeni Metot Arayışları” konulu tebliğini sundu. Tebliğci yaptığı çalışma ile oluşturulacak yeni kelam metoduna bir hazırlık yapmayı amaçladığını belirtti. İdeal olanın kelamda yeni bir model koymak olduğunu ancak bugün bir model koymaya imkan arayışı aşamasında olduğumuzu vurguladı.

Müzakereler:

Prof. Dr. Şerafettin Gölcük kelam ilminin müdafaa ilmi değil Kur'an'da bahsedilen hususların bir açıklaması olduğunu ifade ederek vahiy akıl ilişkisinde aklın alet olduğunu vurgulayarak tebliğde aklın yüceltildiğini halbuki vahye karşın aklın yaratılmış bir şey olduğuna dikkat çekti.

Prof. Dr. Bekir Topaloğlu ise Kur'an'daki kozmoloji ile ilgili açıklamaların amacının bir kozmogoni oluşturmak olmadığını, bu konuda kesin açıklamalar yapılmadığını edebî bir şekilde amaç gösterildiğini ifade etti.

Prof. Dr. M. Saim Yeprem Tebliğde tarihi gelişimin mantıkî bir sıra ile işlendiğini, bu bölümün sistematik olduğunu ancak son kısımda bir dağınıklık bulunduğunu ifade etti. Başlangıçta toplumda ortaya çıkan problemlerle bağlantılı olarak pratik fayda gözetildiğini ancak günümüze gelindiğinde teorik görüşlerin ön plana çıktığını belirtti. Bu günün olgusunu tespitiye yönelik tekliflerin bulunmadığını, halbuki günümüzde din sosyolojisi ve din psikolojisinin uygulanmasını gerektiren olaylar mevcut olduğunu kaydetti. Bu durumun geçmişte yerine getirildiğini hatta sipariş üzerine kitaplar yazıldığını zikretti. Bu günde aynı şeylerin yapılması gerektiğini ifade etti. Uluhiyyet meselesinin önemli olduğunu ancak vahiy kavramı ile problemlerin bulunduğunu dolayısıyla öncelikle bu konunun ele alınması gerektiğini aynı şekilde tanrı tasavvuru ve aklın ne olduğu konusunda da incelenmeler yapılmasına ihtiyaç bulunduğunu belirtti.

Doç. Dr. M. Sait Özervarlı metot toplantılarında inşaya gidilmesi gerektiğini belirtti, metodolojinin epistemolojiden ve ontolojiden ayrı düşünülmemeyeceğini

savundu. Tebliğde metin ve olgu arasında kesin bir ayrıştırma yapıldığını bunun problemlili olduğunu ifade etti. Lafızlara ağırlık vermemek önemli olmakla birlikte ilmin sağlam bir terminolojiye dayanması gerektiğine de dikkat çekti.

Doç Dr. İlyas Çelebi Kur'an ve sünnetin yeniden okunması gereğine dikkat çekti. Kalam geleneğini görmezden gelerek değil ama kalam gözlüğüyle de okumamak gerektiğine değindi. Ona göre kalam ile akideyi ayırmak gerekir. Akidenin belirleyicisi vahiydir. Kalam ise akide etrafındaki zihin egzersizidir. Eğer biz kendimiz nassı yeniden okursak tarihsel tasavvurun dışında yeniden bir sonuca ulaşabiliriz, dini düşünceyi Aristo mantığına hapsedmemek gerekir.

Prof. Dr. Emrullah Yüksel ise kalam'ın mücerret bir ilim olduğunu yeniden yapılanma düşüncesine katkıda olması için tebliğde bir iki örnekle günümüze kadar gelinseydi daha iyi olacağını belirtti. Ayrıca hiçbir ilmin kendi başına kurulmadığına Gazzali'nin de kendinden öncekilerin eksikliklerini görerek yazdığına işaret etti.

Doç Dr. İlyas Çelebi ilahi kelamı anlama konusunda Peygamber'in öncülük ettiğini böylece ilâhi kelamın beşeri idrake intikal ettiğini vurguladı. Bu peygamberî tavrın, nassı yorumlama konusunda bize cesaret verdiğini sözlerine ekledi.

Prof. Dr. Y. Şevki Yavuz kalam metodunun vuzuha kavuşturulması ve kelamın nasların rasyonel bilgi ışığında yorumlama faaliyeti olduğunun vurgulanması gerektiğini belirtti. Ayrıca kalamda mezheplerin farklı yöntemleri olduğuna dikkat çekerek konunun onları da kapsayacak şekilde ele alınmasının zorunluluğuna işaret etti. Onun ifadelerine göre nas ve rasyonel bilgi kelamın özünü teşkil eder. Buna değinilip ontolojik ve epistemolojik farklılıklar üzerinde durulması gerekir. Diğer taraftan mezheplerin birbiri üzerinde etkisi vardır. Mesela ahad haberin kabul edilmesinde Selef, Sünni kelamı etkilemiştir. Bunları göz önünde bulundurarak yöntemde kırılmaların ortaya konması gerekir. Bir başka husus her ne kadar Kur'an bir bilim kitabı değilse de evrenle ilgili bazı ipuçları verebilir.

Prof. Dr. Nadim Macit vahyin olguyu göz önünde bulundurduğunu aksi halde onu keyfî bir bilgi olarak nitelemenin mümkün olduğunu ifade etti. Ona göre ne beşerden bağımsız bir vahiy anlamlıdır ne de vahiyden bağımsız bir beşer.

Doç Dr. İlyas Çelebi yeni bir okuma biçimi, yeni bir dili araştırmamız gerektiğine değindi.

Cumartesi Öğleden Sonraki Oturum

Bu oturumda önce sabahki müzakerelere devam edildi

Doç. Dr. Mustafa Sinanoğlu gelenekte akidenin tespitinin Kur'an ve sünnete göre yapılırken son dönemde sadece Kur'an'a yer verildiğini bu durumda disiplinin geleneğinin belli ölçüde göz ardı edilmiş gibi bir görünümün söz konusu olduğunu ifade etti. Ona göre geleneğe karşı tavrımızı belirleyecek temel prensipler ortaya konulmalıdır. Ayrıca argümantasyon ve bilgi kaynaklarına işaret edilmesi gerekir. Konunun gelenek ve içinde yaşadığımız gerçeklik boyutuna oturtulup ona göre bir metot teklifinde bulunulması isabetli olurdu.

Doç. Dr. İlyas Çelebi Fazlur Rahman'ın İslâmi ilimlerde ki yenileşmede Kur'an'ın belirleyici olması gerektiği düşüncesine atıf yaptı. Metot olarak doğal ve sosyal gerçekleri ortaya koymanın kelamın alanına girmediğini, kelamın ilgili disiplinlerce ortaya konan verilerle itikat arasındaki irtibatı ortaya koymakla yükümlü olduğunu ifade etti.

Doç. Dr. Ramazan Altıntaş kelam usulü çalışmasının yapılması gerektiğini, kelam usul kitabında ise kelamın yeniden tanımlanması, zat-sıfat ilişkisi, bilgi tanımı, akla bakışı, delil anlayışı ve çeşitleri, asıl fer ilişkisi, tevil, muhkem müteşabih gibi konuların işlenmesinin zorunlu olduğuna değindi.

Doç. Dr. İlyas Çelebi kelam-tasavvuf ve kelam-felsefe ilişkisine değinip din tanımının ve dinin sınırının çizilmesinin önemli olduğunu açıkladı. Ayrıca kelimcilerin insanı bir bütün olarak söylem geliştirmelerinin gerekliliğini vurguladı.

Yrd. Doç. Dr. Çağfer Karadaş Tasavvufun doğduğu ortamla uzlaşmacı bir yapısı bulunduğuna, bu sebeple de her bölgenin tasavvufunun kendine has olduğuna işaret ederek kelamın bunu ne derece yapabileceği sorusunu ortaya attı.

Doç. Dr. Temel Yeşilyurt aklileşme sürecinin sahabe ile başlamadığını onu başlatanın Tanrının kendisi olduğunu ifade etti. Ona göre Allah bizden rasyonel boyutu olan bir din istemektedir. Ancak metodolojiyi sadece rasyonel boyuta indirmediğimizde bu bir müminin taleplerini ne derece karşıladığı sorgulanmalıdır. Rasyonel boyuttaki bir tanrı tasavvuru onu kendi gök kubbesine hapsedebilir. O zaman dinî tecrübeyi de hesaba katmak gerekir. Dinî tecrübe, doğrulamada delil olabilir. Doç. Dr. Yeşilyurt paradigma değişimi olarak dinî tecrübenin rasyonel değer biçiminin yanına konulup bütüncül bir epistemoloji oluşturulmasını önerdi. Ayrıca dilin kullanımından kaynaklanan çıkmazları aşmada mecaz, sembol gibi yaklaşımların göz önünde tutulmasının yardımcı olacağına dikkat çekti. Diğer taraftan kelimdeki reaksiyoner tutumu sorgulayarak ötekinin yanlışlığından hareketle kendi tezinin doğru olduğunun ortaya konulması şeklindeki bir metodun, tek doğru anlayışlarının bilimsel olmadığını ifade etti.

Prof. Dr. Mevlüt Özler kelimdeki çözümlerin akidevi olduğu kadar sosyal ve siyasî olayların etkisiyle oluştuğuna işaret etti. Dolayısıyla yeni bir kelam metodolojisinin inşasında akidevî olan ile sosyal ve siyasî olanı ayırmak gerekir dedi. Ayrıca iman-amel münasebeti konusundaki açıklamaların Kur'an ile uyum arzemediğini bu konunun açıklanması gerektiğini belirtti.

II. Oturum

Oturum Başkanı **Prof. Dr. Şerafettin Gölcük**

Prof. Dr. Nadim Macit, "Cumhuriyet Dönemi Kelam İlmi ve Metot Sorunu" adlı tebliğini sundu. **Macit** tebliğinde muhtelif konular yanında kelam yapmanın şartının vahyi akılla desteklemek olduğuna dikkat çekti. Ona göre toplum din merkezli olduğu için kelam ilmi merkezde yer almaktadır. Bu bize kelam ilminin toplumun rasyonelleşme sürecinde önemli bir yeri olduğunu gösterir. Neden modern çağda kelamın itibarı olmadığı sorgulanmalıdır? Bugün yapılan çalışmalarda bilgi

anlayışı, varlık anlayışı, yöntem ve ölçüt belirli değildir. Öncüller ve önermelerde netlik yoktur.

Prof. Dr. Emrullah Yüksel tebliğde batı kaynaklarından yararlandığını bunun bizim için ölçü olup olamayacağı sorusunu dile getirdi.

Prof. Dr. Nadim Macit kelamın dil felsefesinden uzak oluşunu eleştirerek ilk kelimcilerin dilci olduklarını ifade etti. Kelamın akıl-dil ilişkisi olduğunu ve dil felsefesinin kelamın konusu olması gerektiğini belirtti.

Doç. Dr. Ramazan Altıntaş Batıda ortaya çıkan fikir akımlarının muharref Hıristiyanlığa bir tepki olduğunu ifade ederek mevcut krizin sadece kelama mı yoksa tüm ilahiyat bilimlerine mi ait olduğu sorusunu ortaya attı.

Prof. Dr. Nadim Macit geleneğin asıl, ama tecdidin amaç olduğunu ifade etti. Dini, hayatın her alanına çekerek bireysel sorumluluğun ihmal edildiğine değindi.

III. Oturum (28 Eylül 2003 Pazar)

Oturum Başkanı: **Prof. Dr. M. Saim Yeprem**

III. Oturumda tebliğ sunacak olan Doç Dr. Şaban Ali Düzgün toplantıya katılmadığı için onun tebliği tartışmaya açılmadı. Cumartesi günü Prof. Dr. Nadim Macit'in tebliği üzerinde yapılan müzakerelere devam edildi ve akabinde değerlendirme oturumuna geçildi.

Müzakereler

Doç. Dr. Sait Özervarlı Batı düşüncesinde kelam ve felsefe ayrımı olduğuna dikkat çekerek süreç felsefesinin Allah'ın geleceği bilmesi noktasında problemli olduğunu belirtti.

Prof. Dr. Nadim Macit kelimcilerin sistematik bir varlık anlayışı olmadığına değinerek kelam ve teolojinin aynı olmadığını belirtti. Bugün din dilinin anlamsız olduğu düşüncelerine karşı ciddi çalışmalar yapılmasının gereğine işaret etti.

Yrd. Doç Dr. Cağfer Karadaş kelamın krizi aynı zamanda tüm dinlerin krizi mi diye sorarak diğer din mensuplarının bu krizi aşmak için getirdiği çözümlerden yararlanılabilir mi? diye düşünmemiz gerektiğini dile getirdi.

Doç. Dr. İlhami Güler Şerafeddin Yaltkaya, Said Nursi gibi isimlerin kelam tartışmalarında ele alınması gerektiğini ifade etti. Çağdaş İslam dünyasında yapılan çalışmaların İkbal, Fazlur Rahman, Hasan Hanefi, Cabiri ve Arkun'un incelenmesinin metot arayışlarında ufuk açacağını belirtti.

Prof. Dr. Şerafettin Gölcük Malik b. Nebi'nin İslam tarihini bölümlere ayırdığını Sıffin savaşına kadar ki dönemi Heyacan çağı, ondan İbn Haldun'a kadar

geçen zamanı akıl çağı, Osmanlıyı ise muhafaza çağı olarak tanımladığını nakletti. Osmanlıdan sonra ise Arapların değimi ile "nahda" hareketinin başladığını belirtti.

Değerlendirme ve Kapanış

Prof. Dr. Bekir Topaloğlu yeni ilmi kelim modelini için epistemoloji ve ontolojiye dayanılarak yeni bir tarif yapılmasının zorunlu olduğunu söyledi. Klasik kelam literatürü üzerinden hareketle durumu izah etti. Kur'an'ın ihmal edildiğini vahyin hem zihne hem de gönle hitap ettiğini belirtti. Şöyle bir kelam tanımı önerdi: **Kelam, İslam dininin iman esaslarını ve davranışlara ilişkin temel ilkeleri naslardan hareketle belirleyen, onları nasların bütünlüğü çerçevesinde temellendirip akli yöntemlerle destekleyen ve karşı fikirleri eleştirip cevaplandırılan bir ilimdir.**

Prof. Dr. Şerafettin Gölcük'de kelam ilminin muhtevasına işaret eden bir tanım yaptı. Kelam, Allah'tan peygamberden, insandan ve ahiretten bahseden bir ilimdir.

Doç Dr. Adil Bebek kelam yaparken dinin alanı, mahiyeti ve "ne"liğinin önemli olduğunu belirtti. İnsan merkezli bir kelama vurgu yaptı. Yeni ilmi kelamda tanrı kavramı, insanın ne olduğu, mantık ve dil felsefesi gibi konuların işlenmesi gerektiğine işaret etti.

Doç. Dr. İlyas Çelebi kelamcılarının şu hususları göz önünde bulundurması gerektiğini belirtti. Zihni özgürleştirmek, zihinsel imajların sözcüklere aktarımında kırılmanın önüne geçmek, muhatapları dikkate almak.

Doç. Dr. Temel Yeşilyurt geleneksel kelamın tenzih teşbih dengesinde tenzih yönüne kaydığını ve soyut olduğunu belirtti. Ona göre ortaya konulan teoloji temelini tecrübeden almalıdır. Bu, keşf ve ilham değildir. İndirgemeci yaklaşımlar yerine bütünselci yaklaşımlar kullanılmalıdır. Diğer bir husus geleneksel kelam dışlayıcıdır. Sadece kendi perspektifini dikkate alır. Bunun önüne geçilmesi gerekir.

Doç Dr. Çağfer Karadaş muarızın fikri durumunu bilmenin önemine değindi. Ayrıca gelenek olmadan teccid olmayacağına göre geleneğin günümüze aktarılmasının zorunluluğuna dikkat çekti.

Prof. Dr. Mevlüt Özler bana ait olan doğru, diğeri yanlıştır yaklaşımının hatalı olduğunu vurguladı. Kelamın kelamullahın müdafaası olduğunu belirterek kelamda konu kayması olduğunu açıkladı.

Doç. Dr. İlhami Güler kelamda yenilenmenin iki yönden -içerik ve metodoloji- olması gerektiğini ifade etti. Ona göre içerik olarak Müslüman bireyin yeniden tanımlanması, Müslüman bireyin özgürlük sorunu, insanın Allah karşısındaki özgürlüğü, nassın karşısında aklın özgürlüğü, ahlak sorunu, siyaset sorunu, sekülerleşme sorunu, sünnetullah ve kader bağlamında tarih felsefesi, dini çoğulculuk, tanrı tasavvuru gibi konular ele alınmalıdır. Metafizik önermelerin anlamsız olduğu

iddialarına karşı bir metot geliştirmek gerekir ve dil felsefesinin verileri dikkate alınmalıdır.

Doç. Dr. Ramazan Altıntaş Eylemsel bir teoloji geliştirmeye ihtiyaç vardır. Kelam'ın soyutlamacı dili, ruhanilikten uzak mekanik bir akıl ve din anlayışı getirmiştir. Eğer bugün Aydınlanma felsefesinin etkilerini en ağır bir şekilde hissetmiş modern toplumlarda bile, hala, akılcı Ebû Hanîfe ve İmam-ı Mâtürîdî'ye değil de Muhyiddin İbnü'l-Arabi ve Abdülkadir-i Geylanî'ye teveccüh gösteriliyorsa, bunun sebeplerini biraz da kelam ilminde akıl-kalb koordinatları arasındaki ilişki eksikliğine dayalı epistemolojik mülahazalarda aramak gerekir, kanaatindeyim.

Prof. Dr. Nadim Macit anlam ölçülerimizi sağlayan kriterlerin önemli olduğunu ifade etti. Kelamın bugün konu olarak insanı yabancılaşmaya götüren faktörleri incelemesi gerektiğini belirtti. İlimli bir rasyonaliteyi savundu.

Doç. Dr. Sait Özerverli güncel tartişmaları konu edinmenin kelamın teorik yönünü zayıflattığına dikkat çekti.

Prof. Dr. M. Saim Yeprem iki günlük çalışmanın kelamda metot arayışları açasından çok verimli geçmiş olmasına rağmen zaman sıklığı dolayısıyla ele alınamayan bazı konuların söz konusu olduğunu, dolayısıyla bu toplantının devamı olarak en geç bir yıl içinde kelam ilminde metodoloji problemi-2 toplantısının yapılması temennisini dile getirerek oturumu kapattı.

Yapılan tartişmalar neticesinde şu konuların detaylı bir şekilde incelenmesi gereği ortaya çıktı.

1. Çağdaş İslam düşünürlerine göre "kelam'da yöntem sorunu"
2. Kelamda dini tecrübe ve mistisizmin yeri
3. Yeni kelam metodunda mantık ve dil felsefesinin yeri
4. Dini bilginin imkanı ve değeri
5. Yeni ilmi kelamın epistemolojisi nasıl olmalıdır?
6. Çağdaş kelamda içerik sorunu
7. Kelam mezheplerinde yöntem ve etkileşim sorunu
8. Yeni ilmi kelamda din-bilim ilişkisi sorunu

Dr. Ramazan YILDIRIM

Dr. Hülya ALPER